

к.е.н., доцент, доцент кафедри статистики, Одеський національний економічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЕКТОРАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто напрямки дослідження показників системи національних рахунків щодо вивчення доходів секторів економіки. Увагу приділено статистичному оцінюванню таких характеристик доходів як валовий прибуток, національний доход (сальдо первинних доходів для секторів), наявний доход тощо. Проаналізовано характеристики інтенсивності розвитку доходів домогосподарств – сектора, який бере основну участь у перерозподілі доходів. Продемонстровано структурні зрушення та основні тенденції зміни доходів секторів, які склалися в Україні.

Ключові слова: національні рахунки, сектор економіки, валова додана вартість, національний доход, наявний доход, заощадження.

В статье рассмотрены направления исследования показателей системы национальных счетов, характеризующих доходы секторов экономики. Внимание уделено статистической оценке таких характеристик доходов как валовая прибыль, национальный доход (сальдо первичных доходов для секторов), располагаемый доход. Осуществлен анализ интенсивности развития доходов домохозяйств – сектора, который принимает основное участие в их перераспределении. Продемонстрированы структурные сдвиги и основные тенденции изменения доходов секторов, которые сложились в Украине.

Ключевые слова: национальные счета, сектор экономики, валовая добавленная стоимость, национальный доход, располагаемый доход, сбережения.

The article describes the research direction of national accounts indicators characterizing income sectors. Attention is given to the statistical evaluation of such characteristics of income as gross income, national income (net income for the primary sectors), disposable income. The analysis of the intensity of development of household income - a sector that takes the main part in their redistribution. Structural changes and major trends in income sectors, which have developed in Ukraine are demonstrated.

Key words: national accounts, sector of economy, value added, national income, disposable income, savings.

Постановка проблеми. Метою створення системи національних рахунків (СНР) є формування бази макроекономічних показників, необхідних для аналізу та прийняття рішень по проблемам здійснення економічної політики [1]. СНР забезпечує всеохоплюючою та детальною інформацією стосовно економічної діяльності в країні, а також інформацією щодо взаємодії між економічними суб'єктами, перш за все, секторами економіки, які цю діяльність проводять.

Показники доходів є центральними в СНР. Саме вони пов'язують виробництво зі зміною активів і пасивів. Рахунки системи надають можливість проаналізувати, як доходи утворюються в процесі виробництва; розподіляються між інституційними одиницями, які мають вимоги на створену в процесі виробництва додану вартість; перерозподіляються між ними за допомогою поточних трансфертів; використовуються домашніми господарствами, органами державного управління та некомерційними організаціями, які обслуговують домашні господарства, на кінцеве споживання та заощадження; використовуються як заощадження для фінансування нагромадження багатства.

Дана стаття присвячена саме статистичному дослідженню доходів, їх розподілу та перерозподілу між секторами економіки.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Проблемами статистичного оцінювання даних, які містить система національних рахунків, займаються такі вчені та практики, як С.С. Герасименко, В.А. Головкин, Р.М. Моторин, А.З. Підгорний, Г.Д. Кулагіна та багато

інших українських та зарубіжних дослідників [2–6]. Більшість публікацій торкаються таких проблем макроекономічного аналізу, як вивчення динаміки та структури показників результатів економічної діяльності України у фактичних та порівняних цінах, і, перш за все, валового внутрішнього продукту; характеристик показників окремих рахунків системи тощо. Разом з тим потребують більшої уваги напрямки аналізу, пов'язані зі статистичним оцінюванням доходів секторів економіки та зрушень у секторальній структурі за такими значущими характеристиками макроекономічного аналізу як утворення доходу, його первинний розподіл, перерозподіл, використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою даного дослідження є розробка напрямків аналізу та оцінювання зрушень у секторальній структурі економіки України (за даними джерел [7-9]). Для досягнення цієї мети в роботі вирішуються такі завдання: 1) вивчається секторальна структура валової доданої вартості України як джерела утворення первинних доходів; 2) аналізується розподіл первинних доходів секторів економіки за видами доходів; 3) досліджується процес перерозподілу доходів через поточні трансферти; 4) здійснюється статистичне оцінювання заощадження секторів – балансууючої статті всій сукупності рахунків доходів.

Концепція доходу є однією з основних концепцій СНР. В економічній теорії доход часто визначається як максимальна сума, яку інституційна одиниця може витратити на споживання без скорочення реальної чистої вартості свого капіталу. Проте чиста вартість капіталу може змінюватися в результаті отримання або виплати капітальних трансфертів, реальних холдингових прибутків (збитків), стихійних лих тощо. Перелічені операції та інші зміни в обсязі активів у СНР не належать до категорії доходу [1, с.1182]. Тому концепцію доходу, описану вище, можна прийняти лише якщо чиста вартість капіталу впродовж періоду не змінюється в результаті капітальних трансфертів, інших змін в обсязі активів та реальних прибутків (збитків).

Доходи, які інституційні одиниці отримують завдяки їх участі у виробничих процесах або в результаті володіння активами, які вони можуть використати для цілей виробництва, називають первинними. Джерелом утворення первинних доходів є додана вартість. Основний внесок у загальну додану вартість України здійснює сектор нефінансових корпорацій (НФК). Протягом 2000-2010 рр. питома вага сектора в створенні доданої вартості складала більше 60 %, проте, як свідчать дані таблиці 1, роль НФК поступово знижується. За 2001-2005 рр. частка сектора зменшилася на 1,4 %, а впродовж 2006-2010 рр. – на 5,1 %. Одночасно збільшується роль домогосподарств: за останні 5 років питома вага цього сектора в створенні доданої вартості збільшилася на 18,1 %. Дані таблиці 1 демонструють також зростання частки сектора державного управління (ДУ). Роль фінансових корпорацій (ФК) та некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, (НКО) у створенні валової доданої вартості України незначна.

Таблиця 1

Секторальна структура валової доданої вартості України, відсотків

Сектор	2000 р.	2005 р.	2010 р.
НФК	67,3	66,0	62,1
ФК	0,9	3,1	2,5
ДУ	12,5	14,6	16,6
ДГ	17,7	15,5	18,3
НКО	1,6	0,8	0,5
Усього	100,0	100,0	100,0

Процес розподілу доходу розкладають на три фази: первинний розподіл, вторинний розподіл і перерозподіл у натуральній формі.

Складають два рахунки, які відображають, як доходи, що утворилися в результаті виробництва або в результаті володіння активами, розподіляються між інституційними одиницями: рахунок утворення доходу й рахунок розподілу первинного доходу.

Рахунок утворення доходу відображає первинні доходи органів державного управління й одиниць, які безпосередньо беруть участь у виробництві. Аналіз розподілу між секторами балансуєвої статті рахунка – валового прибутку (змішаного доходу) довів, що впродовж усього періоду найбільша питома вага належала нефінансовим корпораціям і домогосподарствам (таблиця 2). Проте якщо частка домогосподарств у валовому прибутку останніми роками зростає, то частка нефінансових корпорацій поступово знижується. Демонструють тенденцію до зниження також сектори державного управління та некомерційних організацій.

Таблиця 2

Питома вага сектора у показниках первинних доходів, відсотків

Сектор	Валовий прибуток (змішаний дохід)			Валове сальдо первинних доходів		
	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
НФК	56,3	58,4	56,4	19,1	15,6	8,3
ФК	-0,3	1,2	-0,4	1,4	3,1	4,0
ДУ	6,9	5,0	4,0	18,3	15,8	14,7
ДГ	36,1	34,9	39,7	60,8	65,3	72,9
НКО	1,0	0,5	0,3	0,4	0,2	0,1
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Рахунок розподілу первинних доходів описує залишкову частину процесу первинного розподілу доходу. Він відображає для кожного сектора дані про прибуток, отримані та передані доходи від власності, а також оплату праці й податки на виробництво та імпорт за виключенням субсидій, отримані відповідно домашніми господарствами та державним управлінням. Балансуєча стаття рахунка – сальдо первинних доходів. Аналізований період характеризується збільшенням частки домогосподарств (до 72,9 % у 2010 р.) та скороченням сектора нефінансових корпорацій (на 7,3 в. п. впродовж 2006-2010 рр.) у валовому національному доході, який являє собою суму валового сальдо первинних доходів усіх секторів економіки (таблиця 2).

Національний дохід на рівні економіки або валове сальдо первинних доходів на рівні сектора трансформується (через одержання й сплату поточних трансфертів) у наявний дохід (процес відображаються в рахунку вторинного розподілу доходу). Наявний дохід характеризує максимальну суму, яку сектор може витратити на кінцеве споживання товарів і послуг або спрямувати на заощадження. В структурі валового наявного доходу України найбільша питома вага належить домашнім господарства, причому останніми роками частка сектора постійно збільшується, на другому місці – сектор державного управління, проте тенденція зміни частки цього сектора протилежна (таблиця 3). Зменшується також частка нефінансових корпорацій у створенні валового наявного доходу.

Таблиця 3

Розподіл валового наявного доходу України за секторами, відсотків

Роки	Валовий наявний дохід	НФК	ФК	ДУ	ДГ	НКО
2000	100,0	10,9	1,2	28,5	57,1	2,3
2005	100,0	9,2	2,7	20,7	66,2	1,2
2010	100,0	3,6	3,8	15,3	76,5	0,8

Сектор домашніх господарств отримує від органів державного управління й некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства, соціальні трансферти в натурі (процес відображається в рахунку перерозподілу доходу в натурі). З урахуванням цих трансфертів розраховують скоригований дохід трьох відповідних секторів. В Україні за п'ять останніх років питома вага скоригованого доходу домогосподарств у валовому наявному доході зросла на 15,3 % (таблиця 5).

Рахунок використання доходу відображає, яким чином домашні господарства, державне управління й некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, використовують наявний дохід для придбання споживчих товарів і послуг.

Частина наявного доходу, яку не витрачено на кінцеве споживання, являє собою заощадження відповідного сектора. Заощадження завершує послідовність рахунків доходів і взагалі послідовність поточних рахунків. У таблиці 4 продемонстровано зміни частки секторів у валовому внутрішньому продукті України за 2001-2010 рр. Дані таблиці свідчать про суттєве зниження ролі нефінансових корпорацій і одночасне збільшення ролі домогосподарств у валовому заощадженні країни.

Таблиця 4

Питома вага валового заощадження секторів у ВВП, відсотків

Роки	НФК	ФК	ДУ	ДГ	НКО
2000	10,9	1,7	9,8	2,7	0,0
2005	9,4	2,8	2,9	10,5	0,1
2010	3,7	3,8	-4,5	15,2	0,1

Чисте заощадження НФК набуло в 2010 р. від'ємного значення в розмірі 51248 млн. грн. [9]. Це свідчить про суттєвий дефіцит заощаджень основного виробника продукції та про певні дисбаланси в перерозподілі доходів.

Сектор домогосподарств бере основну участь у розподільних та перерозподільних процесах. У таблиці 6 представлено розрахунки питомої ваги сектора в показниках результатів діяльності країни. Вони наочно демонструють, що ситуація з перерозподілом доходів складається саме на користь домогосподарств. Так питома вага валового наявного доходу сектора у валовому наявному доході країни в 2000 р. складала 57, 2 %, у 2005 р. – 66,2 %, а в 2010 р. – вже 76,5 %. Майже на 20 в. п. за 10 років збільшилася питома вага валового скоригованого доходу домогосподарств у валовому наявному доході країни.

Таблиця 5

Питома вага сектора домогосподарств у показниках результатів економічної діяльності України, відсотків

Питома вага	2000 р.	2005 р.	2010 р.
Валового сальдо первинних доходів сектора у валовому національному доході	60,8	65,3	72,9
Валового наявного доходу сектора у валовому наявному доході країни	57,1	66,2	76,5
Валового скоригованого доходу сектора у валовому наявному доході країни	70,9	78,2	90,2

Висновки з проведеного дослідження. Одним з основних напрямків макроекономічного дослідження є статистичне оцінювання розподільних і перерозподільних процесів. Моделювання цих процесів у розрізі секторів дає можливість пояснити, якими доходами визначається певний рівень кінцевого споживання та заощадження. В процесі дослідження було продемонстровано основні тенденції зміни секторальної структури економіки на всіх стадіях утворення, розподілу й перерозподілу доходів. Продемонстровано,

що основним виробником продукції у країні є сектор нефінансових корпорацій. Інституційні одиниці, що утворюють НФК, створюють більше 60 % валової доданої вартості України. І саме цей сектор у результаті перерозподільних операцій залишається з від'ємним значенням чистого заощадження – основного джерела нагромадження. В результаті оцінювання процесів перерозподілу було доведено, що воно здійснюється на користь домогосподарств. Це цілком природне явище, проте воно не має приводити до дефіциту заощадження корпоративних підприємств. Результати аналізу свідчать також про зменшення частки державного управління майже в усіх показниках доходів України.

Подальші дослідження мають здійснюватися в напрямку вивчення зв'язків, що склалися між підсекторами економіки в частині аналізу розподільних і перерозподільних процесів. Потребують уваги міжнародні порівняння секторальної структури доходів.

Список використаних джерел:

1. Система национальных счетов 2008 г. / Комиссия Европейских сообществ, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных Наций, Всемирный банк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – <http://www.cisstat.com/rus/SNA2008Russian.pdf> – (Международный стандарт).
2. Герасименко С.С. Система національних рахунків: навч. посібн. / С.С. Герасименко, В.А. Головка, І.М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
3. Моторин Р.М. Система національних рахунків: навч. посібн. / Р. М. Моторин, Т.М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
4. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону / [А.З. Підгорний, К.В. Вітковська, О.Г. Милашко та ін.]; під ред. А.З. Підгорного / – Одеса: Атлант, 2012. – 303 с.
5. Национальное счетоводство: учебник / [Г. Д. Кулагина, Б. И. Башкатов и др.]. – М.: Финансы и статистика, 1977. – 448 с.
6. Підгорний А.З. Система національних рахунків: навч. посібн. / А.З. Підгорний, О.Г. Милашко. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – 121 с.
7. Національні рахунки України за 1990-2000 роки: статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ. – 378 с.
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Національні рахунки України за 2010 рік: статистичний збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua/>.